

Дерев'янка С. П., Дем'яненко Ю. О. Ілюзії мислення сучасної молоді. *The X International Science Conference «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences»*: матеріали міжнар. наук. конф. (March 09 – 12, 2021, Lisbon, Portugal). Lisbon, 2021. P. 292-295.

## **ІЛЮЗІЇ МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ**

**Дерев'янка Світлана Петрівна**

канд. психол. наук, доцент кафедри загальної,  
вікової та соціальної психології  
Національний університет «Чернігівський колегіум»,  
[svet17788@ukr.net](mailto:svet17788@ukr.net)

**Дем'яненко Юлія Олександрівна**

канд. психол. наук, доцент кафедри  
психології  
Академії ДПтС,  
[u.demjanenko1980@gmail.com](mailto:u.demjanenko1980@gmail.com)

Проблема ілюзій мислення привертає увагу сучасних вчених переважно у контексті помилкових уявлень людини про оточуючий світ. Актуальність цієї проблематики пов'язана з негативним впливом хибних суджень на якість життя будь-якої людини – саме дослідження умов, особливостей формування хибних уявлень мислення сприятиме коригуванню таких уявлень і, поряд із тим, надавати можливість людині покращити своє життя.

Ілюзії мислення інтерпретуються у сучасній літературі як систематичні помилки у мисленні людини, пов'язані з її когнітивними обмеженнями [1]. На сьогодні в літературі зустрічаються терміни-дублети, які використовуються як синоніми поняття «ілюзія мислення»: «когнітивна ілюзія», «когнітивне викривлення», «когнітивне спотворення», «когнітивна помилка», «когнітивне упередження», «когнітивна девіація» [2].

На сьогодні поширеними є різноманітні класифікації ілюзій мислення – різновиди мислення, які пов'язані з помилковими діями людини стосовно сприйняття та обробки інформації за П. Рудігером [2], класифікація когнітивних викривлень, пов'язаних з дисфункціональними стосунками за А. Беком [3], класифікація когнітивних викривлень у зв'язку з економічними категоріями Е. Кашапової, М. Рижова [4]; різновиди когнітивних викривлень, пов'язаних з емоційним інтелектом [5].

Аналіз літературних джерел показав, що вчені зосереджені, переважно, на методологічних аспектах формування ілюзій мислення у людини. Поряд із тим, недостатньо проводиться досліджень емпіричного характеру, які розкривають особливості вияву ілюзій мислення залежно від віку, статі, соціального статусу і т. д. У зв'язку з цим, мета даної роботи: охарактеризувати ілюзії мислення на віковому етапі їх найбільш інтенсивного вияву – у період юнацького віку.

В емпіричному дослідженні прийняли участь 90 осіб – молодь міста Чернігова віком від 19 до 25 років.

Методологічним підґрунтям дослідження було визначено концепцію когнітивних викривлень А. Бека, тому було використано відповідний методичний інструментарій – методику «Шкала дисфункціональних стосунків» А. Бека та А. Вейсмана [3].

Основні показники, які було проаналізовано за результатами проведення емпіричного дослідження (засобом частотного аналізу): уявлення про щастя, уявлення про кохання; уявлення про добро, гуманність (допомога іншим); ставлення до власних помилок у житті.

Стосовно наявних у молоді уявлень про щастя були проаналізовані їх відповіді на питання, пов'язані з оцінкою молодими людьми своїх перспектив бути щасливою людиною. Зокрема, на питання «Складно бути щасливою людиною, якщо немає краси, інтелігентності, багатства та творчих здібностей» більшість осіб (60 %) відповіли «Ні, не погоджуємося з цим твердженням», 22 % опитаних відповіли «так, погоджуємося», 18 % – «не знаю». На стверджувальне питання «Щастя – це дещо пов'язане зі ставленням до самого себе, аніж з тими почуттями, які інші люди виявляють щодо тебе» – 63 % опитаних осіб відповіли «так», 20 % дали відповідь «не знаю», 17 % – «ні». Питання «Мое щастя більше залежить від інших, ніж від мене самого» показало наступний розподіл: «ні» – 67 %, «не знаю» – 17 %, «так» – 16 %. Твердження «Я можу бути щасливою людиною, не будучи любимим іншими» викликало досить неординарний розкид даних: «так» відповіли 44 % осіб, «ні» – 29 %, «не знаю» – 27 % опитаних.

Отже, уявлення про щастя у переважної кількості досліджуваних осіб юнацького віку сформовані досить правильно – молодь цілком доречно вважає, що щастя – це суб'єктивне почуття, яке мало залежить від таких стимулюючих зовнішніх чинників як краса, багатство, ставлення інших людей і т. д. Поряд із тим, досить відчутний відсоток молоді (більше третини всіх опитаних) уважають, що не зможуть почуватися щасливими, якщо інші люди будуть виявляти до них неприхильне ставлення та нелюбов. У несприятливих умовах життя це уявлення може виявлятися як когнітивна девіація та сприяти виникненню невротичної залежності від інших людей. Отримані дані свідчать, що уявлення про любов у частини осіб юнацького віку є досить спотвореним – приблизно чверть з опитаних нівелюють свою самотність у випадку неприйняття людиною, яку вони люблять. Впевненість у своїй нікчемності у зв'язку з нелюбов'ю інших може призводити до патологічного зниження самооцінки та бути предиктором психічного нездоров'я.

Питання стосовно *уявлення про добро, гуманність* («Щоб бути доброю, морально обізнаною людиною, необхідно допомагати кожному, хто потребує допомоги») викликало досить неоднозначну реакцію у опитаних осіб юнацького віку: 40 % з них відповіли «ні», 33 % – «так», 27 % – «не знаю». Ці дані також свідчать про те, що досить істотна частка досліджуваних (більше третини) уявляють добре ставлення до інших людей як обов'язкове надання допомоги всім, хто звертається з таким проханням. Поряд із тим, це не завжди так, надання допомоги іншим, навіть у випадку коли про це просять, часто супроводжується розмірковуваннями і не завжди має на меті погоджувальну реакцію (надання допомоги). Останнє зовсім не засвідчує факт саме доброго вчинку. Добра людина може не надавати допомоги (якщо відчуває, що від цього комусь буде прикро), не добра людина – може навпаки цю допомогу здійснювати, проте з корисливою метою.

На питання, пов'язані з оцінкою свого ставлення до помилок у житті, було отримано також неоднозначні дані, які свідчать про наявність у досить істотної кількості молоді когнітивних спотворень стосовно цих *уявлень про помилки*.

На твердження «Робити помилки корисно, я можу на них вчитися» – більша частина опитаних (70 %) відповіли «так», 17 % відповіли «ні» та 13 % «не знаю». Твердження «Я хвилююсь, коли роблю помилку» викликало погоджувальну реакцію («так») у 40 %, непогоджувальну (відповідь «ні») – 30 %, вагаються (відповідь «не знаю») також 30 % опитаних. На твердження «Люди, вірогідно, будуть думати про мене погано, якщо я зроблю помилку» позитивно відповіли 48 %, негативно – 35 % вагаються – 13 % опитаних осіб.

Отже, більша частина осіб юнацького віку (70 %) правильно виражає своє ставлення до помилок («робити помилки корисно»), проте досить багато хто з молоді (більше половини опитаних) занадто уразливо реагує на здійснення власних помилок та вважає себе при цьому нікчемною в очах інших. Таке когнітивне спотворення може призводити до посилення перфекціонізму і, при несприятливих обставинах життя, навіть стимулювати появу емоційних порушень, пов'язаних з підвищенням тривожності та депресивності.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження показало, що більшість осіб юнацького віку не має виражених ілюзій мислення, тобто когнітивних утруднень стосовно правильного розуміння та адекватного засвоєння концептів понять «щастя», «любов», «добро». Поряд із тим, досить істотна частка молоді схильна до когнітивних спотворень своїх думок стосовно доброго ставлення до інших (більше третини молоді), і стосовно сприймання власних помилок (більше половини юнаків та юнок).

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в емпіричному вивченні проблематики ілюзій мислення молоді у зв'язку з іншими індивідуально-психологічними та соціально-психологічними чинниками.

#### Список літератури:

1. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York, 2011. 499 p.

2. Шовкова О. Д. Види ілюзії мислення у когнітивній психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Острог, 2018. Вип. 7. С. 33–40.
3. Захарова М. Л. «Шкала дисфункціональних отношеній» как метод исследования когнитивных искажений. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии*. В кн.: Сборник статей по материалам XXXV междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск, 2013. С. 68–76.
4. Кашапова Э. Р., Рыжова М. В. Когнитивные искажения и их влияние на поведение индивида. *Вестник Томского государственного университета. Экономика*. 2015. № 2 (30). С. 15–26.
5. Дерев'янюк С. П. Когнітивні викривлення, пов'язані з емоційним інтелектом. *Одинадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: матеріали міжнар. наук. конф.* (Чернігів, 29 листопада 2020 р.). Чернігів, 2021. С. 81–85.